

HUUMERINTAMAN SOTAPÄIVÄKIRJASTA

MATTI WUORI

Lääketieteen lisensiaatti Pentti Karvosen ottaessa minuun yhteyttä kohta kuusi vuotta sitten tunnistin tapauksessa sitkeän oikeustaistelun väärentämättömät tuntomerkit: yhden asian Suomesta löytyi taas yksi rämäpää, joka oli valmis haastamaan alansa vallitsevan paradigman kaihtamatta henkilökohtaisiakaan uhrauksia. Alusta asti oli silti selvää, ettei tavoitteena ollut nytkään luoda sen enempää sankareita kuin marttyyreitäkään, vaan pyrkiä näin vääjäämättä syntyneen konfliktin kautta ravistelemaan ja muuttamaan eräitä piintyneitä kontrolli- ja varsinkin huumausainepolitiikkaan iskostuneita totuuksia.

Asiaan kuuluu, että alamainen A joutuu käymään läpi koko virallisjärjestelmän myllyhoidon, julkisesta leimaamisesta julkkishaastatteluihin, mukana nyt myös ripaus ala-arvoista MOT-journalismia, ja hallintoprosesseista rikosoikeudenkäynteihin ja vangitsemiseen saakka. Vastapuolella on rajattomasti aikaa ja resursseja, siinä suhteessa kamppailu on aina uuvuttavan epätasaväkistä. Toisaalta, kun Karvosen yhtäältä heroinistien buprenorfiinihoitoon ja toisaalta sosiaaliin ja psykkiseen kuntouttamiseen perustuva menetelmä oli jo lyönyt itsensä vahvasti läpi muualla ja vakiinnuttanut asemansa varsinkin Ranskassa, oli ilmeistä, että aika olisi päämieheni puolella. Niinpä peruspalveluministeri Osmo Soininvaara osallistui kesällä 2001 keskusteluun toteamalla yksikantaan, että ”Karvonen on oikeassa ja hän on edelläkävijä”. Kysymys oli siten lähinnä muutoksen nopeuttamisesta ja samalla koko huumeongelman asettamisesta aiempaa realistisempiin ja rationaalisempiin yhteyksiinsä. Soininvaaran ministerikaudella käynnistettiinkin työ STM:n opioidiriippuvaisten hoitamisesta eräillä lääkkeillä antaman määräyksen korvaamisesta uudella asetuksella, joka tuli voimaan 1.5.2002. Uudet määräykset sallivat hoitomallin, joka on varsin lähellä Karvosen käyttämää Benedictus-menetelmää. Uudistus on kuitenkin jäänyt kosmeettiseksi kuntien vastahakoisuuden vuoksi.

Terveysthuollon asiantuntijoiden keskuudessa on samaan aikaan virinnyt vilkas keskustelu, joka on osaltaan heijastunut STM:n muuttuneeseen kantaan.

TAPAUSTEN KULKU

Pentti Karvonen on tätä kirjoitettaessa ollut syytettynä viidessä eri rikosjutussa, joissa hänelle on vaadittu rangaistusta huumausainerikoksista. Kysymys on buprenorfiinia sisältävien lääkkeiden – Subutex, Temgesic – maahantuonnista ja levittämisestä, mikä tarkoittaa niiden luovuttamista potilaille korvaus- ja ylläpitohoitoon. Hänen on myös katsottu tavoitelleen ja saaneen toiminnastaan huomattavaa taloudellista hyötyä, vaikka väitetyistä voitoista ei ole voitu esittää mitään konkreettisia viitteitä. Helsingin kärjäoikeus päätyikin heinäkuussa 2001 antamassaan, sittemmin kumotussa, tuomiossa pitämään epäuskottavana sitä, että Karvonen ”olisi tyypillisen huumerikollisen tapaan pyrkinyt levittämään tabletit katu-kauppaan taikka muutoin tavoittelemaan huomattavaa taloudellista hyötyä. Esitetyn näytön perusteella on pääteltävissä, että Karvonen on buprenorfiinia maahan tuottaessaan ja edelleen myydessään toiminut omakustannusperiaatteella”, minkä vuoksi rikosyhödyn menettämisvaatimus tuossa vaiheessa hylättiin.

Syytteissä teot on yleensä otsikoitu törkeiksi, jolloin rangaistus on meillä vähintään yksi vuosi ja enintään 10 vuotta vankeutta. Yhdessä tapauksessa Karvoselle vaadittiin Helsingin kärjäoikeudessa kuitenkin täsmälleen samasta teonkuvauksesta rangaistusta vain luvattomasta terveydenhuollon ammattihenkilönä toimimisesta sen jälkeen, kun hän oli menettänyt lääkäriroikeutensa, ja lääkerikoksesta, joka täytyi, kun lääkkeitä oli käsitelty ja luovutettu voimassa olevien määräysten vastaisesti. Näistä teoista kärjäoikeus jätti hänet rangaistukseen tuomitsematta, mikä ratkaisu

on lainvoimainen. Kaikki muut rikosprosessit ovat edelleen kesken. Karvonen on pääasiassa tuomittu tavallisista huumausainerikoksista ehdollisiin vankeusrangaistuksiin. Ensimmäiset kaksi juttua ovat parhaillaan korkeimman oikeuden ratkaistavina Karvosen saatua niihin noin vuosi sitten valituslupan.

Joulukuun alussa 2001 Karvonen vangittiin epäiltynä – jälleen – törkeästä huumausainerikoksesta, ja tämä vapaudenriisto jatkuu edelleen, vain vankilat ovat vaihtuneet melko tiuhaan. Näin siitä huolimatta, että käräjäoikeuden lautamiehet äänestivät viime helmikuussa tuomioistuimen juristijäsenet nurin, kuten sanotaan, ja katsoivat vastaajan syyllistyneen vain tavallisiin huumausainerikoksiin. Helsingin hovioikeus päätyi kuitenkin 4.7.2002 antamassaan tuomiossa tällä kerralla pitämään tekoja törkeinä ja tuomitsi Karvosen kahdessa eri jutussa yhteensä viideksi vuodeksi vankeuteen. Myös näihin tuomioihin, joita harkitessaan hovioikeuskin joutui äänestämään, on pyydetty valituslupaa korkeimalta oikeudelta.

HUUMAUSAINELAIN 3. § JA SEN POIKKEUS

Karvosen rikosjuttujen oikeudellinen ydinkysymys on melko yksinkertainen.

Alun perin kipulääkkeinä käytetyt Subutex ja Temgesic ovat PKV- eli pääasiassa keskushermostoon vaikuttavia lääkkeitä ja, kun buprenorfiini on merkitty huumausaineluettelon niin sanottuun B-osaan, nämä valmisteet ovat kiistatta huumausainetta, jonka maahantuonti ja levittäminen toteuttavat huumausainerikoksen tunnusmerkistön. Toisaalta huumausainelain 3. §:n yleiskielto-säännökseen sisältyy poikkeus, jonka mukaan kielto ei koske huumausaineen käsittelyä muun muassa lääkinnälliseen tai huumausainerikosten ehkäisemistä edistävään tarkoitukseen. Tämän vuoksi ja kun korvaus- ja ylläpitohoitoa on *lääketieteellisesti* arvostellen pidettävä lääkinnällisenä käyttötarkoituksena, josta on kansainvälisesti vieläpä erinomaisia kokemuksia, menettely ei Karvosen tapauksessa olisi rangaistava teko. Lisäksi puolustus on katsonut, että vastaajan toiminta ei ylipäänsä ole ollut oikeudenvastaista, vaan pikemminkin sosiaaliadekvaattia, paljolti uhrautuvaakin narkomaanien auttamista. Viime kädessä on vedottu siihen, että Karvonen on toiminut sekä eettisessä että oikeudellisessa pakkotilassa. Hän

ei ole yksinkertaisesti voinut jättää aiempia potilaitaan hoidotta, vaan olisi hoidon katkaisemalla paitsi rikkonut lääkärinvalansa myös laiminlyönyt erityisen velvollisuutensa auttaa heitä ja syyllistynyt siten heitteillepanoon, joka sekin on rikos.

Hoidotta jääneistä potilaista huomattava osa ”repsähtikin” takaisin heroiniin ja sen hankkimiseksi tarpeelliseen omaisuusrikollisuuteen. Aika moni ehti kuolla. Itsemurhariskikin on tunnetusti pahin siinä vaiheessa, kun potilas on jo päässyt kuntoutumaan, mutta kohtaa sitten vaikean vastoinikäymisen.

Lääkinnällisen käyttötarkoituksen havainnollistamiseksi olen käyttänyt vertausta diabetes-potilaaseen, jolle annetaan hänen kipeästi tarvitsemaansa insuliinia. Riippumatta siitä, onko lääke hankittu noudattaen tunnontarkasti lääkelain ja muita terveydenhuoltoa säänteleviä määräyksiä tai vaikkapa varastamalla, itse *käyttökonteksti* ja *-tarkoitus* ovat *lääkinnällisiä*. Karvosen toiminnan on lisäksi kahdessakin tutkimuksessa (Turkia, Visapää) osoitettu myös vähentävän huumeorikollisuutta ja sen lieveilmiöitä. Tämän vuoksi Karvosen toiminta ei, kauneusvirheistään huolimatta, ole voinut olla rangaistava huumausainerikos, saati törkeä teko.

Tuomioistuimet ovat joutuneet vaikeaan ratkaisutilanteeseen, kun käsillä on ollut suomalaiselle (oikeus)kulttuurille vieras joko–tai-asetelma, joskin niiden omaksuma yleislinja – tuomitaan pääosin syytettä lievemmästä tekemuodosta ja ehdollisesti – äänestyskineen päivineen kuvastaa myös meille ominaista sekä–että-ajattelua.

Langettavat ratkaisut ovat perustuneet siihen sääntöön, että lääkkeitä ja etenkin huumausaineita koskevia määräyksiä on noudatettava viimeistä piirtoa myöten. Niistä poikkeaminen johtaa siihen, että niskoittelija syyllistyy rikokseen, olivatpa hänen toimintansa motiivit ja tarkoitus mitkä tahansa – vain rangaistuksen mittaamisessa ne on tuomioita langettaessa otettu ainakin muodollisesti huomioon.

TUOMITUN VARSINAINEN RIKOS

Tuomitun varsinainen rikos onkin tämän mukaisesti siinä, että hän on noussut uhmaamaan koko vallitsevaa kontrollipoliittista järjestelmää, samalla kun hän on rikkonut sitä julkisivua, jota varsinkin huumepoliitikassa vaalitaan. Rikos on kahata kauheampi, kun syytetyn auttavat kohteet

ovat eräänlaisia ei-kansalaisia, mikä ilmaisu mielestäni kuvaa hyvin etenkin kovien aineiden käyttäjiä Suomessa: yhteiskuntahierarkiassa he ovat vielä mielenterveyspotilaitakin alemmaa kastia. Huumeongelmien vakavoituessa ”hyvästä vihollisesta” tulee näin vaiettu vihollinen, torjuttu todellisuus, josta ei haluta tietää mitään, paitsi silloin kun vaaditaan lisää voimavaroja valvontaan ja muihin repressiiviin toimiin.

Muistuttamalla räjähdysmäisesti pahenevasta huumausaineongelmasta ja kiinnittämällä huomiota sen kaikkein vähävikisimpien uhrien asemaan Karvonen on siten käyttänyt suomalaisittain sopimattomalla tavalla. Samalla hän on kyseenalaistanut virka-Suomen arvovalan, kyvyt ja keinot, vieläpä sen tavan, jolla päätöksentekijät tematisoivat ympäröivän maailman raadollisuutta. Hieman kärjistäen Karvosen voisi väittää kyseenalaistaneen sen kansallisen ajattelutavan, jonka mukaan maailma on virasto, jota päätöksentekijät ja byrokraatit voivat toimivaltansa rajoissa hallita, samoin kuin toivekuvan, jossa suomalaisia lintukotoa varjelee ikään kuin näkymätön suojakupu, joka torjuu maailman kavaluutta.

Pentti Karvonen on rohkea ja syvästi oikeudentuntoinen mies, mistä olen vakuuttunut haastateltuani laajalti hänen entisiä potilaitaan ja kollegojaan, jopa koulutovereitaan. Hänkään ei silti ollut varautunut siihen mykkään jäykkyyteen, jolla virallisjärjestelmä puolustaa julkisivujaan murtumilta.

Hänen kohtelussaan ilmenevä kontrollin pakkomielte juontaa juurensa luterilaisen kurinpidon ja yltiölegalismin pitkään perinteeseen, jonka yksi kulminaatiopiste olivat itsenäisyyden alun terrori ja juristeria. Kulttuurin alueella se on tuottanut monia uhreja, aina Aleksis Kivestä Hannu Salamaan. Osallistuttuani itse näiden kulttuurisotien joihinkin ratkaisutaisteluihin olen pannut merkille sen, kuinka näennäisille alueille kamppailut on siirretty: on puhuttu jumalanpilkasta, Suomen lipun häpäisemisestä tai sukupuolikurin ja säädylisyyden loukkaamisesta, kun taustalla on ollut kädenvääntö kulloinkin ainoan oikean ja hyväksyttävän kansallisen myytin hallinnasta.

Suomen valtiollista olemassaoloa leimaavat yhtäältä heikko ulkoinen valtiosuvereniteetti ja toisaalta huonosti kehittynyt sisäisen erilaisuuden sieto. Ne näyttäisivät korreloivan keskenään.

Kansalaistottelemattomuus on tällaiselle järjestelmälle anateema. Vanhassa sotaväen rikoslaissa kritiikin kitkeminen oli viety niin pitkälle, että

sotilaiden yhdessä jostakin epäkohdasta tekemä valituskin oli kriminalisoitu. Rikoksen nimi oli niskurointi. Sama ajattelutapa vaikuttaa kuitenkin yhä, ja se ilmenee tavassa, jolla eriävät käsitykset pyritään eristämään ja kitkemään, ennen kuin ne voivat saavuttaa – kirjaimellisesti – kriittistä massaa.

Vaikka Karvosen tapauksessa ei kysymys olekaan varsinaisesta kansalaistottelemattomuudesta, häneen kohdistettujen rikossyytteiden tueksi vedottiin myös korkeimman oikeuden klassiseen niin sanottuun Koijärvi-ratkaisuun (KKO 1983 II 159), jossa tähdennettiin:

”Yhteiskuntarauhan kannalta ei voida puolustaa selaista sääntöä, että yksilö tai ryhmittymä säädettävän lain kannalta ehkä yleisestikin hyväksyttävän perusteen tai päämäärän mukaisesti ryhtyisi oikeusjärjestyksen syrjäyttämällä toimimaan ikään kuin tuo peruste tai päämäärä olisi jo lainsäädännössä hyväksytty.”

Tuomioistuimet ovat myöhemmin katsooneet myös, ettei rikoslain pakkotilaa koskevaa 3. luvun 10. §:n säännöstä voida soveltaa julkisen oikeushyvänsä puolustamiseen. Yksityisen arvon pelastaminen uhraamalla vähäisempi etu sen sijaan on mahdollinen. Hieman karrikoiden: halvat lastenvaunut on lupa uhrata kalliimman auton säästämiseksi. 1980-luvun metsäsodissa ympäristöaktiivien katsottiin aina syyllistyneen rikoksiin, joiden rangaistavuutta pakkotila tai kansalaistottelemattomuus ei poistanut, vaikka suojeltavia luonnonarvoja olisi uhannut välitön tuho. Lieventävänä seikkana otettiin kylläkin huomioon se, että ”vastaajat ovat syyllistyneet tekoihin sinänsä hyväksyttävässä luonnonsuojelutarkoituksessa”.

Aivan vastaavalla tavalla Karvosen kohdalla katsottiin rikosten täyttyneen. Hän ei ollut noudattanut sosiaali- ja terveyshallituksen yleiskirjeissä edellytetyjä riittävää varovaisuutta PKV-lääkkeitä määrätessään sekä riittävää kirjanpitoa ja asianmukaista PKV-lääkkeiden seurantaa, minkä vuoksi hän oli menettänyt oikeutensa määrätä PKV-lääkkeitä. Lisäksi hänellä ei ollut Lääkelaitoksen lupaa huumausaineiden maahantuontiin. Tämän vuoksi kysymys ei ollut voinut olla ”sallitusta lääkinnällisestä tarkoituksesta”. Ratkaiseva on yksi sana: ”sallittu”, toisin sanoen viranomaisen hyväksymä ja voimassa olevien määräysten mukainen.

Pakkotila ei tullut kysymykseen, koska ”esitetystä näytöstä käy ilmi, että pääkaupunkiseudulla on järjestetty heroiniinriippuvaisille ns. virallista

huumehoitoa”. Syytetyn motiiveja pidettiin sen sijaan joissakin tapauksissa lieventävänä seikkana.

LAKI JA MORAALI

Pelottavinta tässä – osaltaan myös Karvosen tapauksessa – ilmenevän muodollis-juridisen tarkastelun linjauksissa on se oletusarvo, että koko lainsäätämisen prosessi, siihen kuuluvine *occasio* ja *ratio legis* -pohdintoineen, on virallisjärjestelmälle aukottomasti kuuluva monopoli ja että lain noudattaminen voi hälventää myös mahdolliset moraaliset epäilyt.

Mikään laki ei voi olla moraalisesti velvoittava vain siksi, että se on laki. Suomessa on kuitenkin – vieläpä, niin minusta näyttää, enenevästi – alettu samastaa laki ja eettiset velvollisuudet. Tuomioistuimet ovat viime aikoina menneet jopa niin pitkälle, että journalistien eettisiä ohjeita on käytetty rikosjutuissa langettavien tuomioiden perusteina.

Tätä ajattelutapaa kuvasti erinomaisesti toinen valtiovarainministeri Arja Alho. Joutuessaan luopumaan paikastaan hän vetosi siihen, että oli sentään noudattanut lakia: ”Laki on olemassa sitä varten että tietäisimme, mikä on oikein ja väärin.”

Pahimmillaan joudumme tätä kautta eräänlaiseen liikennevalomoraaliin. Sen mukaan jalan-kulkijan yli saa ajaa, jos tämä kävelee päin punaisia. Lain ja muiden muodollisten normien noudattaminen riittää ohjenuoraksi silloinkin, kun käsillä saattaa olla vaikea eettinen dilemma, puhumattakaan tapauksista joissa on kysymys tarkoituksen mukaisuudesta tai puhtaasta terveen järjen käyttämisestä. Olipa esillä poliittinen valinta tai vaikkapa Sonera-skandaali, asiat kiiruhdetaan juridisoimaan, ennen kuin yhteiskunnalliset tai muut näkökohdat pääsevät häiritsemään keskustelua.

Lisäksi niin lakia kuin siihen tyhjentävää mo-

raalista valintaa koskee sama konsensus-vaatimus. Se tekee yhteiskunnallisen muutoksen meidän oloissamme tavattoman vaikeaksi. Refleksiiviset valinnat ja käytännöt, jotka toimivat vaikkapa Hollannin ”gedogen”-perinteessä lainsäädäntöä muokaten, kunnes se on kypsä muodollisestikin muutettavaksi, käyvät lähes mahdottomiksi. Kansalaisuus merkitsee kuulumista samanmielisten joukkoon, jossa poikkeavuus on oitis nujerrettava. Yhteiskunnallisena hallintatapana se on passi-voiva. Niin kuin James Joycen neuvossa taiteilijoille jää jäljelle tällöin kolme toimintatapaa: maanpako, vaikeneminen, oveluus. Ymmärrän hyvin niitä nuoria, jotka ovat minulle kertoneet, etteivät he halua tehdä isänmurhaa tai muutoinkaan haastaa vallitsevia valtarakenteita. He ovat tietoisesti omaksuneet väistämisen strategian.

Kaikki eivät siihen tyydy. Pahimmin käy niille, jotka ovat ottaneet omantuntonsa tai – kuten Karvosen tapauksessa – lääkärinvalansa tosissaan. Samalla he tulevat paljastaneeksi myös sen kuilun, joka vallitsee pakottavien henkilökohtaisten vakaumusten ja niihin perustuvien valintojen sekä vallankäytön todellisuuden välillä, kun jälkimmäisessä pohjimmaltaan käydään edelleen talvisotaa.

Suomessa he ovat huonoja kansalaisia. Kansalaisuus on meillä yksiselitteistä, kattavaa ja konsensukseen velvoittavaa lain noudattamista. Kuvaava oli uutisartikkeli (”Puolustusvoimat: Kaksoiskansalaisuus helpottanee vakoilua”, HS 22.9.2002), jossa kerrottiin puolustusvoimien vastustavan ehdotettua kaksoiskansalaisuuden sallimista, ”sillä se saattaa helpottaa valtion edun vastaista toimintaa tiedustelussa ja vakoilussa. Lisäksi armeijassa ollaan huolissaan asevelvollisuuden tehoamisesta henkilöihin, jotka ovat jonkin muunkin maan kuin Suomen kansalaisia”. Suomessa valtio ja yhteiskunta ovat synonyymejä. Kansalaisyhteiskunnalle se jättää kovin niukasti tilaa.